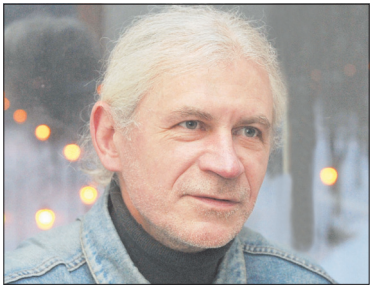

Kaip sunaikinti žertvą lietuvių viduje

Šiomis dienomis, prisimenant Sausio 13-ąją, itin dažnai skambėjo žodis „auka“. Jis kelia daugybę klausimų, susijusių su šiandiena. Tarp jų ir šį: ar šiandien būtume laisvi, jei anuomet tankų vikšrų nebūtų nudažęs Laisvės gynėjų kraujas? Mitologas, religijotyrininkas dr. Dainius RAZAUSKAS atsako į šį ir kitus žurnalistės Danutės ŠEPETYTĖS klausimus.

- Vis dėlto kokia yra pirminė žodžio „auka“ reikšmė?

- Religinė žodžio „auka“ reikšmė yra pirminė. Ji susijusi su kėlimu, iškėlimu, pakylėjimu, nes tai vienas iš būdingų religinio aukojimo veiksmų (krikščioniško - irgi). Net jeigu daiktavardį auka, raštu paliudyta, rasi tik XIX a., nuo seniausių lietuviškų raštų yra žinomas veiksmas žodis aukuoti, kaip tik reiškęs pakylėjimą, kilnojamą ant rankų. Taigi paaukoti pirmiausia reiškė kiltelėti (į dangų, Dievui, dievams) ir šitaip kartu „išaukštinti“, „pašventinti“. Ilgainiui tiek sąvokos, tiek ją perteikiančio žodžio reikšmė išsiplėtė ir išsišakojo.

- 1991 m. sausio 13-osios naktį žmonės meldėsi, šaukėsi Dievo, giedojo šventas giesmes - kuo ne sakralinis aukojimo ritualas? Kalbama, kad Nepriklausomybei atgauti aukos buvo būtinos.

- Kalbant apskritai, aukojimas, ritualas ir mitas - neišardoma grandinė. Aukojimas - pati religinio ritualo šerdis ir visuomet mena mitą. Katras iš jų pirmas - višta ar kiaušinis? Ritualas - tai mito praktika, o mitas - ritualo teorija. Apie tai galima kalbėti ilgai. Bet jūsų klausimas kitas: ar kova už Nepriklausomybę - religinis ritualas? Tad ar Nepriklausomybei būtinos aukos? Į šį klausimą pirmiausia reikia pamėginti atsakyti apibendrintai.

Iš esmės laisvė visuomet būtina auka. Tik nereikia jos suprasti lėkštai, paviršutiniškai. Paprastai žmogus nori būti ir laisvas, ir sotus, ir kol tai pavyksta, laisvės klausimas net neiškyla. Vaizdžiai tariant, kol sparnai pakelia pilvą, puiku. Laisvės klausimas iškyla tuomet, kai pilvas nusveria sparnus, ir nebeįsėina paskristi. Tada tenka arba atsisakyti laisvės „svajonių“, arba pilvo „realizmo“. Kol laisvė tėra svajonė, ji netikra - reali ji tampa tik tada, kai dėl jos atsisakoma dalies apčiuopiamų žemiškų dalykų. Panašiai kaip iš oro baliono, kad galėtų aukščiau pakilti, išmetamas perteklinis svoris. Šia prasme auka veikia kaip degalai - jos dėka ir sąskaita žmogus pakyla į aukštesnę sąmonės lygmenį, kuriame jo laisvė iš svajo-

laimio Sidaievičiaus nuotr.

nės jau yra tapusi tikrove. Taigi, auka mena pakylėjimą ne tik regimai rituale - vidinė, dvasinė auka irgi pakyla sielą. Atitinkamai visuomenėje: atskirų jos narių pasirengimas paaukoti savo žemiškąją būtį vardan bendros laisvės ją kaip tik ir įgalina. Tik nebūtinai visuomet tai turi būti žūtis.

- Nebenorintys aukotis savaime atsisako laisvės?

- Manyčiau, jog kasdienybėje svarbesnis yra vidinis aukojimas: kuo daugiau tautos žmonių sugebės „pakilti“ ir pavers savo laisvės svajones tikrove, tuo laisvesnė bus tauta. Pasirengimas paaukoti gyvybę kovoje su priešu - tik kraštutinis, ryškiausias ir skaudžiausias atvejis.

Iš čia matyti, jog kova už laisvę iš esmės visuomet yra dvasinė ir tuo mastu, vadinasi, religinė. Pasakyčiau net griežčiau: laisvės troškimas - pats tikro dvasingumo ir tikros religijos branduolys. Religija kaip tokia išsirutuliojo iš laisvės troškimo, troškimo ištrūkti iš „žemės traukos“ (į kosmosą paleista raketa šia prasme yra technologinė dvasinių siekių realizacija). Religija, kuri neįkūnija laisvės troškimo, yra mirusi ir todėl nebėra religija - kaip užgesusios anglys nebėra ugnis.

- Ar aukojimasis - būtina sąlyga mitui susiformuoti?

- „Mito“ sąvoką šiuolaikinėje viešojoje erdvėje reikia vartoti atsargiai, apdairiai. Pasakius „Nepriklausomybės mitas“, susidaro įspūdis, neva mūsų Nepriklausomybė tėra mitas. Prieš taip pasakant būtina atskleisti deramą kontekstą, pavyzdžiui: „išrinktoji tauta“ yra mitas, krikščionybė yra mitas, demokratija yra mitas, mokslo ir technikos pažanga yra mitas, medicina yra mitas. Dar? Jungtinės Amerikos Valstijos yra mitas, Lenkija yra mitas, Rusija yra mitas. Na štai, dabar jau galima tarti, kad ir Nepriklausoma Lietuva yra mitas, ne prastesnis už kitus. Jeigu ji nebūtų buvusi sielą įkvepiantis, pakylėjantis mitas, tai ir nebūtų tapusi tikrove.

- Lietuvių kalbos žodynas pateikia kelias žodžio „auka“ reikšmes. Ir pati valstybė -

argi ne valdančiųjų politikos auka?

- Taip, lietuvių kalbos žodis „auka“ turi daug reikšmių, kurias kitose kalbose kartais perteikia skirtingi žodžiai ir net po kelis. Pavyzdžiui, ang. *victim* ir *prey* - pirmąją jūsų paminėtą reikšmę; *offering*, *donation* - antrąją. O kur dar *sacrifice*, *immolation* ir t. t. Yra čia ir psichologinis, netgi dvasinis dėmuo, neatspindėtas žodynyje, - kai žmogus bent iš dalies pats sutinka būti nukentėjusiuoju ir tuo gal net mėgaujasi. Dėl to man visuomet labai įtartinai skambėjo priekaištas rusų bolševikams ir enkavėdistams, kad pokariu jie trėmė „nekaltus“. Susidaro įspūdis, kad jeigu jie būtų mus dorai teisę, atrinkę „kaltus“ nuo „nekalčių“, tada viskas būtų buvę gerai. Man atrodo, kad šitoks priekaištas savaime

Rusų buitinė kultūra tam gana jautri. Mano jaunystėje lengviau pasiduodantys buvo įvardijami rusišku auką reiškiančiu žodžiu *žertva*. Gal tas žodis atrodė stipresnis, kadangi svetimas? O gal dėl to, kad mes nuo pokario ligi Sąjūdžio visi buvome rusų aukos - *žertvos*? Paradoksaliai rusų aukomis netapo kaip tik tie, kuriuos jie žiauriai stengėsi aukomis paversti ir pavaizduoti - partizanai. Sąjūdis ir Nepriklausomybė - tiesioginė atsakymo būti auka apraiška ir padarinys. Paskui kaip visada mus iš užnugario „paaukojo“ apskuresni saviškiai, ir mes iki šiol neatsigauname...

- O mūsų patiriami ekonominiai nuostoliai dėl JAV įvestų sankcijų Baltarusijai - ne auka Lukašenkos režimui?

► Kuo daugiau tautos žmonių sugebės „pakilti“ ir pavers savo laisvės svajones tikrove, tuo laisvesnė bus tauta

rodo susitapatinimą su aukos būkle. Nes jie, šiukšlės, mus paprasčiausiai užpuolė, išprievartavo ir naikino, kaip tik galėjo, visus, kurie tik nepasidavė ar bent tikėtina galėjo nepasiduoti. Taigi visus, kurie netapo aukomis savo viduje.

Nesitapatinti su aukos būkle reiškia nežiūrėti į save ir nevertinti savęs kito akimis. Vos tik pasiduodi pagundai matyti save kito akimi, tu - auka. Net nepriklausomai nuo jo ketinimų (nebent jie būtų labai kilnūs, kaip mamos, tėvo ar mokytojo). O pagunda žiūrėti į save kito akimis didelė.

- Ypač iš JAV ar Briuselio perspektyvos...

- Tiesą sakant, mūsų įprastas savivaizdis ir yra susidaręs bežiūrint į save kitų akimis. Tad aukos būklė paradoksaliai susijusi su savaimeile - infantiliu atsidavimu savęs vaizdinui. Veikiausiai tuo remiasi ir vadinamasis Stokholmo sindromas, kai teroristų įkaitai stoja savo skriaudėjų pusėn. Panašioje psichologinėje dirvoje, matyt, prigyja ir šiuolaikinė Rusijos propaganda.

lauktume štai tokių padarinių. Su nedidelėmis atgaivėlėmis, dėl kurių išvis tebesame. Praeities nesugrąžinsi, tačiau būtų pageidautina liautis šitaip elgusis. Iš svetimų klaidų, sako, tik išminčius geba pasimokyti, o šitaip atkakliai iš savų nesimoko - kas? Pati mūsų tema kužda atsakymą: *žertva*. Raskite ją savyje, tą, kuri tiesiog sutirpsta svetimšalio akyse, ir užčiuopsite pusę mūsų likimo.

Nepaprastai svarbu suvokti, nuo kada lietuviai tapo *žertvomis*. Dar svarbiau - kas nutiko lietuvių sieloje, kad jis vogčia sutiko tapti *žertva*. Ir visų svarbiausia - kaip liautis *žertva* buvus. Tai pirmaeiliai, žūtbūtiniai klausimai, kuriuos Nepriklausomybę atgavusi Lietuva privalo išspręsti. Visi kiti, tarp jų ir ekonominiai, - antraeiliai.

- Prieškalėdiniu laikotarpiu žmonės buvo raginami pasidalyti geru su jo stokojančiais. Ar toks dovanojimas, kai aukojantysis nežino, kam aukoja, o auką gavusysis nežino, kam už ją dėkoti, neiškreipia aukos prasmės?

- Manau, nuoširdus dovanojimas niekuomet nieko neiškreipia. O nuoširdus jis tada, kai kyla iš rūpesčio kitu, ne savimi. Nes „dovanojimas“ lengvai virsta preke, kai ir pats alkstantysis, ir garsiai apskelbtas jo viešas pamaitinimas tėra reklaminio šou priemonė, teturinčios vienintelį tikslą - išaukštinti „maitintoją“. Tarsi „alkstantys seneliai“ visus metus galėtų nevalgyti, kad tik per Kalėdas sulauktų kilnaus pasigailėjimo! Dievulėliau, kaip gražu - turbūt ta sriuba net pasūdyta ašaromis... Tradiciniame kaime elgetomis ir neigaliaisiais tvarkingai rūpindavosi visa bendruomenė, tarkime, savaitę išlaiko viena šeima, paskui kita ir taip paeiliui visus metus - ne vien per šventes. Dabar šį rūpestį yra perėmus iš mūsų mokesčių sudarytas biudžetas, kuriame turi būti - ir, tikiuosi, gana - lėšų nakvynės namams, maitinimui ir t.t. Bent jau sieną pažeidusių įsibrovėlių perėjūnų apgyvendinimui ir išlaikymui jų užtenka. Užtenka jų ir saviems nusikaltėliams išlaikyti, ir dargi su privalomais patogumais, tad kaip gi galėtų pritrūkti niekuo nenusikaltusiems mūsų senoliams? O sentimentalios šventinės aukų rinkliavos - apsimestinės ir savimeiliškos.

Kalėdinių dovanų kilmė ir paskirtis visai kita - ne paskutinio kąsnio išmalda, o bendros šventinės erdvės atvėrimas, sukūrimas. Nes bendra erdvė - tai savotiškas išplėstinis bendras stalas, prie kurio mes liaujamės buvę kas sau atskirai, o tampame bendruomene. Iš tikrųjų tai irgi susiję su aukojimu, su religiniu aukojimu, nes bene visose senosiose tradicijose jis baigdavosi bendra puota. Ne tik bendri kasdieniai rūpesčiai, bendras darbas (talkos) ar, ginkdie, karas sutelkia bendruomenę, bet ne mažiau ir bendros puotos, vadinamieji stalų kėlimai. Beje, „stalų kėlimai“, apskritai iškilmės irgi mena kėlimą, pakylėjimą, kaip ir pats aukojimas pirmine reikšme.